

Dilorom NAMOZOVA,
Farg'ona davlat universiteti dotsenti
E-mail: diloromxonnamozova@mail.com

Farg'ona davlat universiteti professori I.Siddiqov taqrizi ostida

TALABALARNING KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK OMILLARI

Annotatsiya

Ushbu maqolada talabalarning kreativ kompetentligini rivojlantirishning pedagogik omillari hamda bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kreativ kompetentligini rivojlantirishning nazariy asoslarini modernizatsiyalash, o'qitish metodlari, vositalarini va tashkil etish shakllarini takomillashtirish haqida ma'lumotlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: Musiqa, o'qituvchi, kreativ, kompetent, rivojlantirish, pedagogik nazariy, asoslar, modernizatsiyalash, o'qitish metodlari, vositalar, shakllar.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ

Аннотация

В статье представлена информация о педагогических факторах развития творческой компетентности учащихся, а также о модернизации теоретических основ развития творческой компетентности будущих учителей музыки, совершенствовании методов, средств и организационных форм обучения.

Ключевые слова: Музыка, учитель, креатив, компетентность, развитие, педагогическая теория, основы, модернизация, методы обучения, средства, формы.

PEDAGOGICAL FACTORS OF DEVELOPING STUDENTS' PROFESSIONAL COMPETENCE

Annotation

This article provides information on the pedagogical factors of developing students' creative competence, as well as on the modernization of the theoretical foundations of developing the creative competence of future music teachers, improving teaching methods, tools, and organizational forms.

Key words: Music, teacher, creative, competent, development, pedagogical theory, foundations, modernization, teaching methods, tools, forms.

Kirish. "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024 yil 1-fevraldagi "Pedagogning maqomi to'g'risida" gi O'RQ-901-son, O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning 2017 yil 20 apreldagi "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ 2909-son, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 02.02.2022 yildagi PK-112-son, 2020 yil 26 maydagi "Madaniyat va san'at sohasining jamiyat hayotidagi o'rni va ta'sirini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6000-sonli Farmonlari, Qarorlari hamda boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda olimlarning ilmiy izlanishlari muayyan xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili. O'zbek olimlaridan biri N.M.Muslimovning ta'kidlashicha inglizcha "competence" tushunchasining lug'aviy ma'nosi "qobiliyat" demakdir, biroq "kompetentsiya atamasi bilim, ko'nikma, mahorat va qobiliyatini ifoda etishga xizmat qiladi"[1].

B.X.Xodjaev "kompetentsiya" tushunchasiga berilgan aksariyat ta'riflar kasbiy ta'lim, kasbiy faoliyat bilan bog'liqligini bayon etib, ushbu tushunchani umumiy o'rta ta'lim bilan bog'lagan holda ta'rif beradi. U kompetentsiyani "ma'lum bir sohada samarali produktiv faoliyat uchun zarur bo'lgan, o'quvchining avvaldan belgilangan ta'limiy tayyorgarligiga qo'yiladigan ijtimoiy talablar (me'yorlar)dan ham o'zib ketishidir"deb ta'kidlaydi.

Olim U.Yuldashevning fikricha, "bo'lajak musiqa ta'limi tizimi mutaxassisini shakllantirish, avvalambor talaba shaxsini loyihalashdan boshlash kerak. Buning uchun esa, avvalo, unda kelajakda pedagogik jarayon sub'ekti bo'lishiga imkon beradigan fazilat va hususiyatlarni loyihalash lozimdir"[6]. Bu uning kasbiy kompetentligini belgilovchi professional bilim, ko'nikma va malakalari; intellektual-o'rganuvchanlik qobiliyati; aqliy mehnat

qila olishi; kreativlik qobiliyatlari va qadriy-rag'bat sohasi; hamkorlik, jamoaviy-tashkiliy, birgalikda, hamnafas faoliyat yuritish qobiliyatlarini rivojlantirishga urinish bilan birga ularda badiiy bilim va ko'nikmalarni shakllantirish, ularda nafosat va didni tarbiyalash muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Bu komponentlarning yaxlitligi va rivojlanganligi mutaxassisning professional mobillik darajasini belgilaydi. Bitiruvchining kelajakda kim bo'lishi-ijrochimi yoki pedagogmi, qaysi daraja tayyorgarligi bor va necha yosh kategoriyalar bilan ishlaydi – bularning hammasi loyihalashtirish paytida juda muhim. Natijada, talabaning hayotdagi maqsadi va keyingi faoliyat rejaralarini aniqlash uning kasbiy tayyorgarligiga muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Zamonaviy musiqa pedagogikasi talablariga kelganda Ye.N.Bajukova, "Hozirgi vaqtda musiqa o'qituvchilari raqamli ta'lim muhitida musiqiy kompyuter texnologiyalaridan foydalangan holda faoliyat ko'rsatmoqda, o'quv jarayonini takomillashtirish, o'qitishning maqsadi va vazifalarini qayta ko'rib chiqish orqali tarmoq ta'lim resurslari hamda axborot resurslaridan foydalanishga harakat qilishmoqda", degan fikri asoslidir.

Natijalar va muhokama. Oliy ta'limda bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kreativ kompetentligini rivojlantirish mazmunini bir qator ijtimoiy, iqtisodiy, psixologik va pedagogik omillar bilan belgilanadi. Shuning uchun ham, pedagogik ilmfanning zamonaviy darajasi bo'lgan bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchisining ijodiy faoliyatga tayyorgarlik jarayonining alohida jihatlarini o'rganish uchun integral yondashuv zarur. Shuning uchun ham, hozirda musiqa ta'limi modernizatsiyalashib, yangi pedagogik yondashuv va shakllarni o'z ichiga olib, rivojlanib bormoqda. Bular onlayn-dars mashg'ulotlardan tashqari tanlov loyihalariga qaratilayotgan e'tibordan ham ko'rish mumkin.

Barkamol avlod kamolotida musiqa tarbiyasini amalga oshirishda musiqa sohasi bo'yicha kadrlar tayyorlanadigan ta'lim

muassasalarida «Musika o'qitish metodikasi» fani katta ahamiyat kasb etadi. «Musika o'qitish metodikasi» fan sifatida o'zining tizimiga mansub bo'lib, musiqiy fanlar tarmog'ida o'zining mustaqil o'rniga ega. Unda musiqiy tarbiya mazmuni, metodlari, sifat va samaradorlikka erishish yo'llari, qonuniyatlari bilan birga musiqaga nisbatan ijodiy faoliyatni shakllantirish jarayoni o'rganiladi. Bo'lajak musika o'qituvchilarining ilmiy, axloqiy va ijodkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish orqali keyinchalik pedagogik faoliyatda o'z o'quvchilariga ta'lim beradi, tarbiyaviy funktsiyani amalga oshiradi. Musika o'qituvchilari o'quvchilarni musika mashg'ulotlari asosida tarbiyalashda nafasot, musika fiziologiyasi, musiqiy psixologiya kabi qator fanlarning tajribalariga tayanish lozim. Chunki musika inson ruhiyati bilan uzviy bog'liq bo'lib, unga eng oson ta'sir etuvchi kuch hamdir.

Musiqiy ta'limning o'ziga xos jihatlaridan biri shundaki bugun musika o'qituvchilari egallagan maxsus bilimlar, yuqori kasbiy mahorat, umumiy madaniyat, g'oyaviy-axloqiy sifatlar, iqtisodiy va ijtimoiy vazifalarni hal qilishning omili sifatida amalga oshirilmoqda. XXI asrda axborot kommunikatsiya ko'lamining keskin o'sishi, insonlarda ma'naviy ehtiyojning oshishi yosh avlodni o'qitish va tarbiyalash vazifalarini yangi darajaga ko'tardi. Chunki, nafaqat ta'lim mazmuniga, balki tarbiyaviy ishlarni tashkil qilish, o'quvchilarni madaniyatini o'stirish, uning yo'llari shakllariga ham talab oshmoqda. Musika madaniyati darslarda tarbiya masalalariga har tomonlama, tizimli yondashuv, tarbiyaviy ishlarni tashkil qilishga faol ilmiy asoslanagan uslub va vositalarini joriy qilish kelajakda iqtisodiy, ijtimoiy va ma'naviy hayot orasidagi o'zaro oloqalarni chuqurlashtirish imkoniyatini beradi. Musika ta'lim o'qituvchilarning rivojlanishining asosiy xususiyatlaridan biri bu: hozirgi paytda maxsus bilimlar, yuqori kasbiy tayyorgarlik va insonning umumiy madaniyati, uning ma'naviy xislatlari iqtisodiy va ijtimoiy vazifalarini yechishda asosiy omil bo'lib xizmat qilmoqda. Barkamol avlodni ma'naviy qiziqishlarining ko'p qirraligi va o'sib kelayotgan avlodni tarbiyalash va ta'lim berish, vaztifikalarini amalga oshirishda ma'lum darajada qiyinchiliklar tug'ilmoqda. Buning asosiy sababi shundaki, nafaqat tarbiyaviy ishlarni tashkil soniga, balki ularning mazmuni, uslubi va shakliga ham talabalar ortdi. Tarbiya muammolari yechimini hal etishga atroflicha yondashish zaruriyatning paydo bo'lishi ijtimoiy hayotni, ma'naviy muxitni, ijtimoiy muxit bilim o'zaro chuqur bog'lanishi va tarbiyaviy faoliyatni tashkil etish vositalarini, ilmiy asoslangan uslublarini tadbiiq etish bilan bog'liqdir.

Hozirgi zamon sharoitida bo'lajak musika o'qituvchilarini shaxs sifatida shakllanishlari, ijtimoiy munosabatlarini rivojlanishi bilan bir jarayonda sodir bo'ladi. Shaxsni tarbiyalash jarayoni rejalashtirilgan mazmun va mohiyat evaziga amalga oshiriladi. Bu esa o'z navbatida musiqiy ta'limning barcha institutlarini ta'lim-tarbiya funksiyalarining koordinatsiya asosida optimal boshqarishga imkoniyat beradi. Ular orasidagi maktab, oila, mehnat jamolarini o'zaro xarakatlari, o'ziga xos ijtimoiy axamiyatga ega bo'ladi. Yuqorida aytib o'tilganidek, musika o'qituvchilarini tayyorlashda pedagogik nuqtai nazardan, undagi nazariy va amaliy ta'limning o'qitilishi keng tarmoqli korxonalarga tayanganligidir. Ta'lim mazmunida pedagogik va musiqiy tayyorgarlik elementlarini kesishuvi yotadi. Zamonaviy ilmiy-texnika rivojlanishining asosiy xususiyati, fan va texnika yutuqlarini inson foliyatini barcha soxalariga joriy etishdan iboratdir.

Bo'lajak musika o'qituvchilarida kreativ kompetentlikni rivojlantirish orqali ularning ijodiy faolligini shakllantirish, san'atni tushunish dunyoqarashini o'stirish, haqiqiy sa'at bilan bozor uchun tayyorlangan "tovar"ni farqiga borish ko'nikmalarini rivojlantirish mumkin bo'ladi. Misol uchun bugungi kunda global madaniy o'zgarishlar sharoitida madaniy integratsiyaning kuchayishi jarayonida turli musiqiy janr va turlarning ommaviylashib borishi va bu orqali milliy, an'anaviy musika bilan raqobatlashuvi jarayonida talabalarda adolatli munosabatni shakllantirish mumkin bo'ladi. Bunday jarayon kuchayib borayotgan vaziyatda bo'lajak musika o'qituvchilarida an'anaviy musika vauning qonuniyatlariga bo'lgan ongli munosabatni shakllantirish va buni o'z o'quvchilariga singdirish an'anasini yaratish muhim vazifalardan biridir. Buning uchun bo'lajak musika o'qituvchilarida kreativ kompetentlik va ijodkorlik

qobiliyalari shakllangan bo'lishi, musika ilmini puxta egallashi va musiqiy tafakkuri kuchli shakllangan bo'lishi talab etiladi. Bu orqali o'quvchilarga musiqada haqiqiy asar bilan soxta san'at asarini ajrata olish ko'nikmalarini rivojlantira oladi.

Kasbiy kompetentsiyalarga ega bo'lgan bo'lajak musika o'qituvchisini tayyorlash ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, axborot – kommunikatsiya makoniga moslasha oladigan shaxsni shakllantirishga qaratilgan. Talabalarining musiqiy fikrlashlari, ularning musiqiy qobiliyatlarini yaxshi rivojlanishiga erishish uchun musika o'qituvchisining pedagogik faoliyatida «kontseptual fikrlash qobiliyatlarini» eng ko'p namoyon bo'lishi kerak. Musika pedagogikasi bilan bog'liq tadqiqotlarga asoslanib, musiqiy mahorat – bu o'z musiqiy faoliyatini malakali bajarishga imkon beradigan bilim, ko'nikma va malakalar majmuidir degan fikrga keldik. Rus olimi Shu bois bo'lajak musika o'qituvchisi bir nechta kompetentsiyalarni o'zida mujassam ettirgan bo'lishi kerak: musika o'qituvchisi o'zining ijodiy faolligi va vaziyatlarga kreativ yondashuchanligi bilan ajralib turishi kerak; musiqiy faoliyatda yuksak didililigi bilan ajralib turishi kerak; o'qituvchi juda keng musiqiy dunyoqarashga ega bo'lishi kerak; musika o'qituvchisi ko'p tilli musiqashunos bo'lishi kerak; musika o'qituvchisi – psixolog bo'lishi kerak; pedagogik jarayonni zamon talablari asosida tashkil eta olishi kerak; musiqiy bilim, ko'nikma va malakalarni o'zida mujassam ettirgan bo'lishi kerak. Shunday ekan, bo'lajak musika o'qituvchisining asosiy bilim va ko'nikmalariga ijodkorligi va ijodiy faolligini, kreativ yechimlar taklif qila olish qobiliyatlarini ham kirishi uchun qanchalik muhim ekanligini ko'rsatib beradi.

Xulosa. Kasbiy kompetensiyalarga ega bo'lgan bo'lajak musika o'qituvchisini tayyorlash ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, axborot – kommunikatsiya makoniga moslasha oladigan shaxsni shakllantirishga qaratilgan. Talabalarining musiqiy fikrlashlari, ularning musiqiy qobiliyatlarini yaxshi rivojlanishiga erishish uchun musika o'qituvchisining pedagogik faoliyatida «kontseptual fikrlash qobiliyatlarini» eng ko'p namoyon bo'lishi kerak. Musika pedagogikasi bilan bog'liq tadqiqotlarga asoslanib, musiqiy mahorat – bu o'z musiqiy faoliyatini malakali bajarishga imkon beradigan bilim, ko'nikma va malakalar majmuidir degan fikrga keldik. Rus olimi V.Asafiev o'z asarlarida «umumta'lim maktabida musika o'qituvchisi faqat bir sohada «mutaxassis» bo'lmasligi kerak» degan fikrlarni bildirib, u nazariyachi, musika tarixchisi, musika etnografi va har doim ham tomondan diqqatni jalb qilish uchun musika asbobini yaxshi biladigan ijrochi bo'lishi kerak deb aytib o'tgan. Musika o'qituvchisining kreativ kompetentligi uning faoliyati kasbiy madaniyat va pedagogik mahoratni takomillashtirishga qaratilgan turli tarkibiy qismlarni birlashtiradigan kompleks sifatida tavsiflangan shaxsning integratsiyalashgan sifati hisobdanadi[6]. Demak, bo'lajak musika o'qituvchining kreativ kompetentligini rivojlanib borishi, musiqiy tafakkurini oshishi va musiqiy ijrochilikni yaxshi bilishi bilan birga ijodkorligi va ijodiy faolligini yuksak rivojlangan bo'lishi talab etiladi.

Shu bois bo'lajak musika o'qituvchisi bir nechta kompetensiyalarni o'zida mujassam ettirgan bo'lishi kerak: musika o'qituvchisi o'zining ijodiy faolligi va vaziyatlarga kreativ yondashuchanligi bilan ajralib turishi kerak; musiqiy faoliyatda yuksak didililigi bilan ajralib turishi kerak; o'qituvchi juda keng musiqiy dunyoqarashga ega bo'lishi kerak; musika o'qituvchisi ko'p tilli musiqashunos bo'lishi kerak; musika o'qituvchisi – psixolog bo'lishi kerak; pedagogik jarayonni zamon talablari asosida tashkil eta olishi kerak;

musiqiy bilim, ko'nikma va malakalarni o'zida mujassam ettirgan bo'lishi kerak. Shunday ekan, bo'lajak musika o'qituvchisining asosiy bilim va ko'nikmalariga ijodkorligi va ijodiy faolligini, kreativ yechimlar taklif qila olish qobiliyatlarini ham kirishi uchun qanchalik muhim ekanligini ko'rsatib beradi.

Bo'lajak o'qituvchilarning kreativ kompetentligi asosida o'quvchilarda ham musiqiy ta'limga kuchli qiziqish, ularda ham ijodiy yondashuvlar shakllana boshlaydi. Qo'shiq ko'ylash, musika tinglash, ritmika bilan shug'ullanish orqali o'quvchilar

musiqa asarlari bilan tanishadilar, ularni anglab oladilar, ifodali ijro va emotsional anglangan idrok qilish uchun ma'lum bilim, malaka va ko'nikmalar o'zlashtirib oladilar. Shuning uchun

bolalarning faoliyati darsda qanchalik rang-barang va faol bo'lsa, shunchalik ularda musiqiy va ijodiy qobiliyatlar rivojlanadi, qiziqishlar, did va ehtiyojlar shakllanadi.

ADABIYOTLAR

1. Azizxodjaeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – T.: Moliya, 2003. – 192 b.
2. Сахарова Н.С. Категории «компетентность» и «компетенция» в современной образовательной парадигме // Вестник ОГУ. 1999. № 3. С. 51-58.
3. Muslimov N.A., Urazova M.B., Eshpulatov SH.N. Kasb ta'limi o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyalari. – T.: Fan va texnologiya, 2013. – B.16.
4. Хазова С.А. Развитие конкурентоспособности специалистов по физической культуре и спорту в процессе профессиональной подготовки: Монография. – Майкоп, 2011. – 368 с.
5. Пак Ын Сук. Развитие творческой активности обучающихся в музыкальных образовательных учреждениях Республики Корея. Автореферат дисс канд. пед. наук. Москва, 2018. – 5 с.
6. Oripova R.I. Musiqiy to'garaklar faoliyatida o'smirlarda milliy g'oya tushunchalarini shakllantirish (maktabdan tashqari ta'lim misolida). Ped. fanl. nomzodi. diss-ya. Toshkent, 2011. – 20 b.